

Recenzja dysertacji doktorskiej Pana magistra Pawła Łubińskiego pt.: **Współczesny ruch narodowy w Polsce**, Lublin 2016, ss. 607. Rozprawa przygotowana pod opieką naukową prof. zw. dr hab. Sergiusza Wasiuty.

Tytuł rozprawy doktorskiej warunkuje główny problem badawczy, którym jest sytuacja współczesnego ruchu narodowego w Polsce wraz z determinantami na nią wpływającymi. Autor stara się swój cel osiągnąć poprzez przedstawienie struktur i założeń ideowo-programowych współczesnego ruchu narodowego, analizę działalności ruchu narodowego, wyjaśnienie określonych faktów i motywów kierujących postępowaniem osób wchodzących w skład partii politycznej o nazwie „Ruch Narodowy”. Autor dokonuje również prognozy dotyczącej przyszłości tej partii. Przedmiotem badań są tu zatem: ruch narodowy – jako zbiór wszelkich organizacji odwołujących się do spuścizny ideowej polskiego nacjonalizmu i obozu Narodowej Demokracji oraz „Ruch Narodowy” partia polityczna a wcześniej ugrupowanie stanowiące sojusz grup, stowarzyszeń, fundacji i formacji młodzieżowych o wspólnym apelu ideowym.

Wybór tematu należy uznać za trafny i odpowiadający nie tylko naukowym zagadnieniom poznawczym, ale wpisujący się w potrzebę diagnozy współczesnej polskiej sceny politycznej z wyszczególnieniem jej części odwołującej się do myśli narodowej.

Hipotezy, pytania badawcze

W swej pracy badawczej autor dysertacji stawia dwie hipotezy główne:

1. „Do powstania i rozwoju współczesnego Ruchu Narodowego w Polsce doprowadziły: fascynacja aksjologią i ideologią przedwojennych narodowców oraz negatywna ocena bieżącej polityki w państwie.
2. Powodem tworzenia przez Ruch Narodowy własnej koncepcji „nowoczesnego nacjonalizmu” i prowadzącej do jej realizacji „radikalnej zmiany” było jego stanowcze odcięcie się od większości formacji politycznych ruchu narodowego powstałych po 1989 roku”.

Autor stawia również hipotezy szczegółowe w ramach hipotez głównych:

1. „Podkreślanie powiązań historycznych z dawnym obozem narodowym oraz chęć uwiarygodnienia własnych intencji politycznych są bezpośrednią przyczyną instrumentalnego używania przez ruch narodowy pojęć narodowej kultury, tradycji, tożsamości i suwerenności,

2. Niejednomyślność poszczególnych ugrupowań w ramach ruchu narodowego i ich wewnętrzne zróżnicowanie jest konsekwencją niejednorodności i podziałów wywodzących się z frakcji przedwojennych narodowców,
3. Odcięcie się Ruchu Narodowego od większości formacji politycznych ruchu narodowego powstałych po 1989 roku było pochodną ich: braku skuteczności, braku spójności ideowej oraz wewnętrznych konfliktów personalnych”.

W pracy stawia autor szereg pytań, na które jak wynika z treści rozprawy z powodzeniem odpowiada:

- Co stanowi współcześnie istotę polskiego nacjonalizmu i jak ma się ona do koncepcji z okresu międzywojnia?
- Jakie elementy świadczą o występowaniu wspólnego mianownika polskiej prawicy narodowej (polskiego ruchu narodowego)?
- Jak kształtowała się polska myśl narodowa po roku 1989?
- Kogo zaliczyć można do grona przeciwników prawicy narodowej w Polsce i jakie są tego przejawy?
- Czym jest współczesny Ruch Narodowy w opinii jego reprezentantów (podejście subiektywistyczne) oraz w jakim kierunku zmierza jego dalsza ewolucja biorąc pod uwagę analizę naukową (podejście obiektywistyczne)?
- Jakimi wartościami w kreowaniu rzeczywistości społeczno-politycznej kierowali i kierują się polscy narodowcy?
- Jakie miejsce w świadomości społecznej zajmowały i zajmują obecnie takie pojęcia jak kultura, tradycja, tożsamość, suwerenność oraz w jakim stopniu odpowiadają one sposobowi ich definiowania przez środowiska określone jako patriotyczne?
- Dlaczego w opinii przeciwników politycznych Ruchu Narodowego jawi się on jako organizacja faszystowska, nazistowska czy szowinistyczna i ksenofobiczna?
- Na czym polega specyfika badań nad Ruchem Narodowym (ruchem narodowym) w Polsce?
- Dlaczego inicjatywa Ruchu Narodowego zrodziła się w momencie tzw. „kryzysu demokracji”?
- Jaki jest stosunek Ruchu Narodowego do kwestii wiary rzymsko-katolickiej i Kościoła Katolickiego w Polsce?
- Jaki wpływ wywarło zjawisko politycznej poprawności na sposób formułowania przekazu oraz działalność Ruchu Narodowego?

- W jaki sposób współczesny Ruch Narodowy definiuje i odnosi się do kategorii bezpieczeństwa i interesu narodowego?
- Dlaczego rodzina jest uznawana za „fundament życia wspólnotowego” w koncepcji ideowej Ruchu Narodowego?
- Jakie znaczenie dla polskich narodowców ma realizacja hasła „radikalna zmiana” w uskutecznieniu postulatów budowy koncepcji „nowoczesnego nacjonalizmu”?

Analiza i próba odpowiedzi na powyższe pytania stanowi treść kolejnych rozdziałów i podrozdziałów rozprawy doktorskiej.

W pracy autor wykorzystał następujące metody badawcze: komparatystyczną, systemową, genetyczną, decyzyjną i ekstrapolacyjną. Analizie poddaje szereg opracowań, skryptów, broszur i dokumentów ogniskujących wokół poruszanej problematyki, a także materiałów zgromadzonych przez autora w ramach prowadzenia, co istotne, własnego archiwum oraz kwerendy bibliotecznej przeprowadzonej w zasobach bibliotek w Warszawie, Olsztynie, czy Krakowie. Korzystał również z zasobów i treści ulokowanej w internecie, a także materiały i czasopisma reprezentujące omawiany nurt ideowy. Dość ważną zdaje się być wiedza autora na temat analizowanego problemu badawczego wywiedziona z zastosowania obserwacji uczestniczącej.

Struktura i treść rozprawy

Praca została napisana w ujęciu chronologiczno-rzeczowym i podzielona na pięć rozdziałów. Jest dość obszerna, gdyż treść merytoryczna zawarta została na 535 stronach. Natomiast bibliografia obejmuje strony od 536 do 599 (druki zwarte; artykuły i opracowania naukowe; encyklopedie, leksykony, słowniki; akty prawne, dokumenty, źródła drukowane; czasopisma naukowe, prasa – autor wymienia wykorzystane tytuły oraz artykuły publikowane głównie w prasie związanej z analizowanym nurtem ideowym; internet z podziałem na źródła oraz artykuły). Struktura jest logiczna i spójna, a obszerność rozprawy wynika ze specyfiki problemu i założonego ujmowania badanego zagadnienia.

W pierwszym rozdziale autor podejmuje zagadnienia teoretyczno-definityjne. Przedstawia pojęcia naród, nacjonalizm i ruch narodowy jako przedmiot badań w politologii. Rozdział drugi poświęcono dziejom i charakterystyce genetycznej ruchu narodowego do przełomu ustrojowego Polski w 1989 roku. Rozdział trzeci poświęcono rozwojowi organizacyjnemu polskiej prawicy narodowej po 1989 roku oraz „stereotypowi przeciwnika prawicy narodowej”. W czwartym rozdziale autor przedstawia genezę i istotę współczesnego ruchu narodowego ze szczególnym uwzględnieniem Ruchu Narodowego jako sojuszu organizacji o wspólnym apelu ideowym. Dokonuje analizy strukturalnej i programowej partii

politycznej zarejestrowanej jako „Ruch Narodowy”. W rozdziale tym ujęto również środki komunikowania wykorzystywane przez omawiane środowisko. Rozdział piąty, kończący pracę, obejmuje problematykę aksjologii współczesnego ruchu narodowego. Autor umieścił tu takie zagadnienia, jak: paradygmat narodowy; wychowanie narodowe; znaczenie autorytetu; Kościół katolicki; polityczna poprawność; bezpieczeństwo; „aksjomaty dyskursu nacjonalistycznego w treści tygodnika „Polska Niepodległa”; rodzina; nowoczesny nacjonalizm. W zakończeniu autor podsumowuje swoje badania oraz wskazuje odpowiedzi na pytania zawarte we wstępie. Odpowiedzi te odnajdujemy już w przedstawionych rozdziałach.

Przedstawiając wnioski ze swych badań autor stwierdza, iż współczesny ruch narodowy stanowi istotny element systemu politycznego w Polsce. Według niego „Ruch Narodowy” stanowi „zakorzenioną głęboko w historii oraz ustrukturyzowaną formację, dzięki którym dosyć sprawnie rekrutuje nowych członków-działaczy, głównie z grona młodzieży licealnej i akademickiej.” (s. 516).

Z analizy funkcjonowania ruchu narodowego autor wysnuwa wniosek, iż ważnym czynnikiem wpływającym na kondycję ruchu narodowego są ambicje poszczególnych jednostek w tym konflikty personalne. (s. 516) Warto zauważyć, że kwestie personalne związane właśnie z ambicjami jednostek w dużej mierze wpływają na losy organizacji o charakterze radykalnym.

Autor dostrzega również inne czynniki utrudniające rozwój i konsolidację opisywanego środowiska, do których zaliczył decyzje o partycypacji w grze wyborczej.

Pomimo tych uwag autor stwierdza, iż pojawienie się i proces konsolidacyjny ruchu narodowego wynika z trzech powodów (s. 517):

- polska myśl narodowa niezależnie od okresu historycznego, w którym funkcjonowała, napotykała z reguły na opór ze strony środowisk socjalistycznych, liberalnych i komunistycznych;
- czynnikiem, który nie sprzyjał rozwojowi organizacyjnemu polskiego ruchu narodowego oraz stabilności jego trwania, był ciągły konflikt personalny (utrzymywany w strukturach tworzących elementy obozu narodowego, szczególnie w jego warstwach kierowniczych) oraz pokoleniowy (tożsamy z podziałem środowisk narodowo-demokratycznych na pokolenia paleoendecji, neoendecji czy młodoendecji);
- dla pokolenia współczesnych narodowców skupionych w Ruchu Narodowym elementy systemowego podporządkowania społeczeństwa, zmiana polityczna następująca w latach 80. XX wieku, nieumiejętność ukonstytuowania się w Polsce jednolitego ruchu narodowego oraz eskalacja środowisk wrogich idei narodowej w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i III Rzeczypospolitej stały się źródłem swoistej kontestacji, będącej przyczynkiem ku powstaniu Ruchu Narodowego w listopadzie 2012 roku.

Spośród odpowiedzi na wcześniej postawione przez autora pytania warto przytoczyć jego wnioski dotyczące predykcyjnego znaczenia jego badań. Według autora sytuacja „Ruchu Narodowego” będzie zapewne „skutkować dalszymi, konfliktami personalnymi i ambicjonalnymi, (...) prognozuje się, że współczesny Ruch Narodowy podzieli los formacji ruchu narodowego zrodzonych po roku 1989, a więc zostanie „zepchnięty” do działalności jedynie społecznej, choć nie ulegnie marginalizacji (gdyż nie posiada ugruntowanej pozycji na polskiej scenie politycznej), ale wszelkie zapędy dotyczące dążeń do przejęcia władzy w Polsce zostaną wygaszone i zaprzepaszczone. (s. 529) Jednocześnie w ostatnim akapicie pracy zauważa, że „Biorąc pod uwagę nieprzewidywalność decyzji podejmowanych przez liderów współczesnego Ruchu Narodowego oraz dalszy rozwój strukturalno-organizacyjny współczesnego polskiego ruchu narodowego trudno jest w sposób jednoznaczny ocenić kierunek tejże ewolucji. Można jednak z całą pewnością podkreślić, iż stopniowe przekształcanie się Ruchu Narodowego w stronę formacji politycznej i w konsekwencji tego odchodzenie od działalności społecznej będzie miało zasadnicze dla niej znaczenie, bowiem Ruch Narodowy powstał i zaczął swój dynamiczny rozwój w związku z oddolną działalnością jego aktywistów”. (s. 535)

W podsumowaniu całej pracy autor odnosząc się do postawionych hipotez stwierdził, iż pierwsza z nich została w pełni potwierdzona, gdyż jak wynika z przeprowadzonych i przedstawionych w dysertacji badań, do powstania i rozwoju „Ruchu Narodowego” doprowadziła zarówno fascynacja aksjologią oraz ideologią przedwojennych narodowców, jak i (negatywna) ocena bieżącej polityki w państwie, która stała się źródłem politycznej kontestacji ruchu narodowego.

Natomiast, według niego, druga z hipotez została pozytywnie zweryfikowana jedynie częściowo, gdyż jednym z powodów tworzenia przez Ruch Narodowy własnej koncepcji „nowoczesnego nacjonalizmu” i prowadzącej do jej realizacji „radikalnej zmiany” było dosyć stanowcze odcięcie się od większości narodowych formacji polskiego ruchu narodowego powstałych po 1989 roku, ale nie na zasadzie wyłączości. Swoista kontestacja podziałów i braku jednolitości wśród reprezentantów ruchu narodowego po 1989 roku była elementem kontestacji sytuacji politycznej ukonstytuowanej po „okrągłostołowej rewolucji”. Ponadto część działaczy struktur dawnych partii politycznych o narodowej proweniencji tworzy współczesny Ruch Narodowy i jest to zaprzeczenie całkowitego odcięcia się od „spuścizny” neoendeckiej po 1989 roku. Koncepcja „nowoczesnego nacjonalizmu” była wyrazem chęci dostosowania ideologii nacjonalistycznej do realiów współczesności biorąc pod uwagę inspiracje pozytywne (dążenie „ku czemuś”), nie zaś negatywne („przeciw czemuś”). (s. 534)

Weryfikacja hipotez szczegółowych doprowadziła autora do wniosków, iż rzeczywiście – bezpośrednią przyczyną instrumentalnego używania przez ruch narodowy pojęć kultury narodowej, tradycji, tożsamości i suwerenności do konstruowania własnego przekazu jest chęć uwiarygodnienia własnych intencji politycznych podkreślaniem powiązań historycznych z dawnym obozem narodowo-demokratycznym. Także hipoteza dotycząca powodów odcięcia się od spuścizny ruchu narodowego w Polsce po 1989 roku została pozytywnie zweryfikowana. „Było to spowodowane brakiem skuteczności, brakiem spójności

ideowej oraz wewnętrznymi konfliktami personalnymi występującymi w środowisku neoendeków. Natomiast niejednomysłność poszczególnych ugrupowań w ramach Ruchu Narodowego i ich wewnętrzne zróżnicowanie częściowo było konsekwencją niejednorodności i podziałów wywodzących się z faksji przedwojennych narodowców, ale częściowo (w przeważającej mierze) było to wynikiem konfliktów natury personalnej, ambicjonalnej oraz światopoglądowej (sic!) w ramach ruchu narodowego". (s. 534)

Należy zgodzić się z autorem, który zauważył, iż cele jakie zostały wyznaczone przy podjęciu badań nad zagadnieniem określonym w tytule niniejszej dysertacji zostały osiągnięte. Jednakże warto wskazać na kilka elementów dyskusyjnych dotyczących treści, a także zagadnień edytorskich.

Przy dość obszernej pracy, co jak już autor niniejszej recenzji zauważył, zostało wymuszone charakterem i tematem problemu badawczego, zastanawiające jest podjęcie problemu nacjonalizmu ukraińskiego. Nurt ten wart jest szerszego zbadania i opisania zwłaszcza, że polski ruch narodowy odnosi się do tej problematyki w swych apelach politycznych. Należy rozumieć, iż ze względów objętościowych autor dysertacji mógł jedynie zasygnalizować te zagadnienie, a szkoda. W Europie, o czym autor wie, można również wskazać szereg innych nacjonalizmów zwłaszcza w kontekście działalności „Trzeciej pozycji”.

W rozdziale pierwszym autor stwierdza, iż „Parcie ku integracji jest, zdaniem znamienitej większości ludzi ze świata nauki, zjawiskiem koniecznym...”. Wątpliwość budzi określenie – „znamienita większość”. Rozumiem, że chodzi tu o wrażenie samego autora dysertacji, co może należało zaznaczyć.

Na stronie 43 w głównym tekście znalazło się odniesienie do źródła publikacji, które już jest w przypisie 57.

Do słusznych uwag autora należy zaliczyć wskazanie na łączenie w Niemczech pojmowania tamtejszego nacjonalizmu w kategoriach negatywnych, jako szowinizmu. Jednakże warto zauważyć, że Republikanie nie są już postrzegani jako skrajna prawica według Urzędu Ochrony Konstytucji, a radykałowie z Niemieckiej Unii Ludowej czy Narodowodemokratycznej Partii Niemiec odmówili współpracy z tą partią z powodu zbyt małego jej „radykalizmu”. (s. 115, 118)

Kwestia natury faszyzmu i składowych elementów doktryny budzi duże dyskusje. Jednakże warto się zastanowić nad tym, czy w centrum nie stawiano przede wszystkim państwa. Stato totale, (statolatria) wobec którego jednostka stawiała się czymś względnym?

Warto także zastanowić się w aspekcie „żywotności” polskich partii politycznych, czy cztery lata działania, to okres długi czy nie. Aczkolwiek należy się zgodzić, iż opisywany podmiot ulega ciągłej transformacji wynikającej również z dynamiki zmian na polskiej scenie politycznej.

Także przywoływanie informacji dotyczących kwestii rodzinnych, działaczy narodowych, nie wydaje się by stanowiło naukowy walor poznawczy, chociaż świadczy o bardzo dobrej orientacji autora dysertacji. (s. 349, 354)

Kwestie edytorskie, to „zwykłe” błędy dostrzeżone w toku lektury rozprawy, do których należą:

15 wers s. 36. Brak litery „z” w wyrazie.

22 wers, s. 52 zamiast „w” powinno być „z”.

Przypis 160. Jeżeli mówimy o wyznaniu to z małej litery, a jeśli narodowości to z wielkiej.

Na stronie 139 chodzi zapewne o Jana Ludwika Popławskiego.

Warto może rozwinąć nazwę NSDAP, zwłaszcza w kontekście szukania pochodzenia nazwy *nazizm*. Także warto pokusić się o inicjał imienia w nazwiskach przytaczanych po raz kolejny.

Dysertacja podnosi szereg problemów dotyczących również definiowania ekstremizmu, radykalizmu czy też określania relacji pomiędzy nacjonalizmem a ruchem narodowym czy myślą narodową. Autor w swej pracy dość często porusza te zagadnienia stąd też należy uznać, iż jest to interesujący problem do dalszej dyskusji dotyczącej współczesnego ruchu narodowego.

Zważywszy na powyższe uwagi stwierdzam, że dysertacja doktorska mgra Pawła Łubińskiego „Współczesny ruch narodowy w Polsce” jest ważna poznawczo i stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w dziedzinie nauk społecznych. Zatem spełnia ona wymogi określone w art. 13, ust. 1. Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2014, poz. 1852). W związku z czym wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie Autora do kolejnego etapu w przewodzie doktorskim.